

УДК 338.432 (477.63)

Г.І. БІЛАН

ПРО ТРУДНОЩІ ТА ЗДОБУТКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ У 1946-1969 РОКАХ

Білан Ганна Іванівна – Інститут безперервної фахової освіти Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, доцент кафедри економічної підготовки та перепідготовки, кандидат історичних наук

У статті відображено окремі сторінки історії аграрного сектора Дніпропетровської області – від повоєнної відбудови, голоду 1946-1947 років і до створення у 1960-х роках великих, добре механізованих колективних господарств з вироблення сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: сільське господарство, голод, колгоспи, механізація, спеціалізація.

В статье отображены отдельные страницы истории аграрного сектора Днепропетровской области – от послевоенного восстановления, голода 1946-1947 годов и до создания в 1960-х годах крупных, хорошо механизированных коллективных хозяйств по выработке сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: сельское хозяйство, голод, колхозы, механизация, специализация.

In article there have been described stages of agrarian sector development in Dnipropetrovs'k region – from post-war reconstruction, famine of 1946-1947 years to creation of large well-mechanized collective farms, producing agricultural goods in 1960 s.

Key words: agriculture, famine, collective farm, mechanizing, specialization/

© Г.І. Білан, 2012

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми обумовлена тим, що на сучасному етапі сільське господарство України перебуває у досить складному становищі. Серед найбільш проблем села постають такі, як зниження рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції (з 42,6 % у 1990 р. до 21,1 % у 2010 році [7]). Державні дотації агропромислому комплексу не в змозі компенсувати усіх матеріальних проблем села. Сільгоспвиробники, прагнучи підвищити прибутки, використовують у рослинництві хімічні речовини, шкідливі для здоров'я людей; постійно спостерігається коливання цін на сільськогосподарську продукцію, що також негативно позначається на споживачеві. Працевдатне населення сіл погано забезпечено роботою, через що триває масовий відтік молоді із села в місто.

Мета дослідження полягає в тому, щоб, проаналізувавши проблеми і досягнення сільського господарства нашої країни протягом 25-річного періоду розвитку, виявити головні чинники прогресивних і негативних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повоєнна відбудова сільського господарства Дніпропетровщини відбувалась у надзвичайно тяжких умовах. За роки війни значно скоротилися посівні площі, бракувало посівних матеріалів, більшість колгоспно-радгоспної техніки стала непридатною для використання. Скоротилось поголів'я великої рогатої худоби, свиней, кіз та овець, коней. Відчувалася гостра нестача тяглової сили. Не вистачало і робочих рук: багато трудівників села загинуло на фронті, багато хто залишив село, направлений урядом на відбудову промисловості.

Таке становище вимагало від влади невідкладних заходів з нормалізації роботи аграрного сектору. Проте вище радянське керівництво не дослу-

халось до проблем села, а лише посилювало визиск. Виходячи з поточних потреб з експорту хліба, намагаючись накопичити запаси хліба на випадок нової війни, уряд збільшив для колгоспів норми хлібоздачі. У 1945 році в окремих колгоспах держава вилучила усе зерно, навіть фуражні та посівні фонди.

У червні 1946 року Секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У П. Найдюнов звітував М.С.Хрущову, що колгоспи області у 1945 році плану хлібоздачі не виконали і в поточному році цього становища не виправити, оскільки сходи озимих, які займали 53 % посівної площі, внаслідок поганої перезимівлі, перебувають у незадовільному стані. Отже, вже навесні 1946 р. було зрозуміло, що розраховувати на надплановий урожай не можна [1, арк. 79].

До того ж навесні 1946 р. область охопила епідемія чуми свійської птиці. У березні випадки захворювання були зафіксовані у Верхньодніпровському, Павлоградському, Криворізькому районах, потім пошесть перекинулася на Нікопольський, Дніпропетровський, П'ятихатський, Новомосковський, Покровський та інші райони. Внаслідок епідемії загинуло 2 737 голів птиці, ще 6 585 було знищено в зоні загрози [1, арк. 77]. У майбутньому це лихо стало однією з причин нестачі продовольства у селян.

Влітку 1946 року була найсильніша у вітчизняній історії посуха, яка знищила зернові в Південно-Східних регіонах України. Попри те, що врожаю було зібрано майже вдвічі менше від запланованого, уряд підвищив плани хлібозаготівлі. Зокрема, для колгоспів Дніпропетровської області обсяг обов'язкової поставки зерна державі було збільшено на 2,5 млн. пудів.

У листопаді П. Найдюнов слухняно виконував

настанови партійного керівництва: організував «червоний обоз» з вивезення сільгосппродукції, надіслав для вивезення хліба 400 автомашин; для контролю за хлібоздачею до районів були відражені члени бюро обкому партії та інші партійні керівники.

З колгоспних ланів Дніпропетровщини вивозили не тільки хліб, але й овочі, яких у 1946 р. було зібрано 32,7 тис. т (лише 72,6 % від запланованого). Але інтересам Москви це не зашкодило, адже туди відправили майже 2 тис. т овочів, чим навіть перевиконали план на 16 % [1, арк. 111].

У масштабах країни подібні заходи влади привели до того, що взимку 1946 року в Україні розпочався голод.

У вищій обласній партійній і радянській організації – до Секретаря обкому КП(б)У і Голови виконкому Дніпропетровської облради надходили листи, в яких керівники районів повідомляли про важке становище селян і прохали про допомогу, оскільки після закінчення хлібоздачі внутрішніх фондів зерна в районах не залишилось. Грунтуючись на цих повідомленнях, 25 грудня 1946 р. Дніпропетровський обком партії та Виконком обласної ради депутатів трудящих звернулися до Голови Ради Міністрів України М.С. Хрущова і секретаря ЦК КП(б)У Д.С. Коротченка з доповідною запискою про збільшення випадків голодування і захворювання в області й про необхідність надання людям продовольчої допомоги. У цьому документі зазначалося, що у багатьох колгоспах області, особливо у тих районах, які найбільше постраждали від посухи – Котовському, П'ятихатському, Дніпропетровському, Широкивському, Павлоградському, Щорському, Покровському та інших, були встановлені випадки набряків від голоду в окремих колгоспників і навіть у цілих родин. Наводилися конкретні дані, згідно з якими набряки від голоду та ознаки дистрофії були виявлені: у тисячі родин з кількістю утриманців до 3 тисяч чоловік у Павлоградському районі, у 225 сімей у Щорівському р-ні, у 437 сімей Нікопольського р-ну. Повідомлялося також, що подібне становище склалося і в інших районах області. Підкреслювалося, що хворіли у «більшості випадків сім'ї загиблих воїнів, непрацездатні самісні люди похилого віку й багатодітні, в яких відсутній глава сім'ї або останній є непрацездатним через інвалідність, переселенці з Польщі, репатрійовані...» [6, с. 243].

Найтяжче було багатодітним сім'ям, в яких на війні загинув хтось із подружжя, адже у такому випадку норму хліба за «трудодні», відпрацьовані в колгоспі, отримувала лише одна особа. В різних колгоспах розміри цієї норми коливалися, найчастіше вона складала 100-200 грамів зерна за кожен відпрацьований день, але бувало і менше. Приміром, в окремих колгоспах Синельниківського та Павлоградського районів за трудодні видавали від 50 до 100 грамів зерна. Звичайно, цього хліба було замало, щоб протягом року годувати діточок, яких у селянських родинх бувало по три-п'ять душ. У Нікопольському районі з 473 родин, які опинилися у критичному стані, 188 жінок мали по четверо дітей [2, арк. 90].

Інкони батьки, намагаючись врятувати дітей від голодної смерті, йшли до міст, де залишали дітей на вокзалах, біля виконкомів міських і районних рад, у міліції та в інших громадських місцях.

30 грудня 1946 року до секретаря ЦК КП(б)У Д.С. Коротченка звернувся прокурор Дніпропетровської області. У зверненні йшлося про вкрай важке становище з продовольством, яке склалося у колгоспах ім. Куйбишева Широкивського району та в інших колгоспів цієї сільради, де голодувало багато людей. Наводилися і конкретні імена колгоспників, котрі зовсім не мали хліба, а саме: Скірко Д.П. – демобілізований з рядів Червоної Армії, батько п'ятих дітей віком до 8 років, відпрацював 412 трудоднів, отримав по 90 грамів хліба за трудодень; Мороз О.Т. – мати трьох малолітніх дітей, чоловік загинув на фронті, виробила 284 трудодні; Телюх Г.Л. – мати трьох дітей, чоловік загинув на фронті, виробила 347 трудоднів. У документі зазначалося, що у подібному становищі перебуває багато інших людей [6, с. 244].

У Петропавлівському районі у тяжкому стані перебувало 1050 господарств [2, арк. 92]. У Покровському районі потерпали від голоду 1724 сім'ї – разом 5401 осіб. У багатьох родинх діти були пухлі з голоду. Зокрема – у сім'ї Спаської Е.М., яка мала шестеро дітей, і, відпрацювавши 320 трудоднів, отримала лише 60 кг зерна; Петренко Т.О. (5 дітей, 581 трудодень) – 113 кг, Кулініч Г.Н. (5 дітей, 271 трудодень, чоловік загинув на фронті) [2, арк. 93-94].

За перевіркою Дніпропетровського обласного відділу охорони здоров'я навесні 1947 р. найбільша кількість захворювань на дистрофію спостерігалася у Приміському районі (надалі – Дніпропетровський). На 20 березня 1947 року тут було зареєстровано 9327 виснажених голодом людей. Особливо потерпали від голоду мешканці селищ Лоцкам'янка, Пригороднянське, Фрунзе, Любимівка, Волоське, Чаплі та Старі Кайдаки. З метою припинення лави захворювань виконком райради планував відкрити 45 пунктів харчування на 1350 осіб. Виконання цього розпорядження покладалося на райспоживспілку, але станом на 20 березня жоден з тих пунктів не запрацював...

Усі вищезазначені й інші, їм подібні документи обов'язково позначалися грифом «Цілком таємно» – сталінський режим не допускав запламування своєї політики. Сотні тисяч людей були приречені державою на голодну смерть, але ці жахливі факти ретельно приховувались від широкого загалу співвітчизників.

З останньою надією на порятунок люди зверталися у вищі органи державної влади, особисто до М.С. Хрущова і навіть до Сталіна. У лютому 1947 року жителька м. Павлограда Марія Осипчук у своєму листі до «батька народів» писала: «Навіщо Ви даєте своє ім'я на знущання? ... по радіо диктори щоденно і щогодинно оспівують Ваше ім'я і прославляють щасливе життя радянських людей, а насправді народ голодний, робітники по два-три місяці не одержують платні, пухнуть від голоду... Багато вмирають, їх виносять на кладовище і там кидають. Місцева влада рис великі, на зразок

братських, могили і хоронять туди по декілька чоловік. У лікарні відкрито близько 200 ліжок для голодних вмираючих... У колгоспників насильно відібрали продукти врожаю, а написали в газетах і передали по радіо, що колгоспники здали державі харчі добровільно... Народ гине від голоду і проклинає Ваше ім'я в тон дикторам. Якщо ця двоїстість життя по радіо і в дійсності виходить не від Вас, а від шкідників, то цей лист повинен покращити загальне життя України [6, с. 245]. Однак сподівання на покращення життя українців були марними, а реакцією на подібні листи ставало лише посилення репресивних заходів щодо людей, які, потерпаючи від голоду, ще й дістали звинувачень у «саботажі хлібоздачі», «зраді загальної справи колгоспів» та в інших злочинах.

У той час суспільство жило, так би мовити, у двох площинах. Реальністю були голод, тяжка, виснажлива і майже неоплачувана праця, відсутність особистих і політичних прав людей. Інша ж площина була сповнена оптимізмом офіційних кіл, які барвисто змальовували картину загального благополуччя радянського суспільства. Так, у доповідях радянських посадовців зазначалося, що ще до кінця четвертої п'ятирічки сільське господарство в УРСР, а зокрема і в Дніпропетровській області було відбудоване і досягло свого довоєнного рівня. Проте статистичні дані цього не підтверджують. Дійсно у 1950 році посівні площі Дніпропетровщини були відновлені на довоєнному рівні, але відбулося це завдяки збільшенню площ, зайнятих під соняшником та картоплею, у той час як землі зернових культур склали 94 % від рівня 1940 року, а площі озимої пшениці – лише 73 %. Валовий збір зернових зменшився у 1,6 раза, озимої пшениці – у 2,2 раза.

Більш схвальними виявилися показники тваринництва, які по області на кінець 1950 р. фактично досягли довоєнного рівня: чисельність великої рогатої худоби становила 621,3 тис. голів проти 546,3 тис. у 1940 році (зросла на 14 %), свиней – 426,3 тис. голів (зменшилася на 28 %), кіз та овець – 339,9 тис. (зросла на 0,2 %). Однак і в цій галузі сільського господарства не вдалося уникнути недоліків організаційно-господарського характеру: швидке зростання поголів'я худоби не підкріплювалось належним розвитком кормової та виробничої бази.

Перевищення довоєнного рівня посівних площ було досягнуто тільки у роки п'ятої п'ятирічки: на 1955 р. вони склали 2068,8 тис. га, тобто, порівняно з 1940 роком, стали більшими на 150 тис. га. Землі зернових культур сягнули рекордної для області цифри – 1381,5 тис. га, зросли посівні площі озимої пшениці (на 18 %), а також площі, відведені для вирощування овочів відкритого ґрунту і цукрових буряків. Збільшився і валовий збір основних сільськогосподарських культур (у порівнянні з 1940 р.): зернових загалом – на 50 %, озимої пшениці – на 83 %, соняшника – на 64 %, цукрових буряків – на 126 %. У 1955 р. за валовим збором зерна перші місця посідали Солонянський (192,7 тис. т), Павлоградський (192,3 тис. т), Криничанський (189,1 тис. т), П'ятихатський

(178,5 тис. т), Синельниківський (166,7 тис. т) райони [5]. Ця позитивна динаміка була спричинена декількома факторами. Чи не найважливішим з них стало укрупнення колгоспів, здійснене згідно з постановою ЦК ВКП(б) від 30 травня 1950 року. У результаті об'єднання дрібних колгоспів та сільськогосподарських артілей створювалися великі господарства, за якими закріплювалися значні земельні наділи та бригади машинно-тракторних станцій (МТС), що сприяло як збільшенню посівних площ, так і зміцненню матеріально-технічної бази колгоспів.

На Дніпропетровщині серед найбільших колгоспів, створених у 50-60-х роках слід відзначити такі: «Ім. Фрунзе» (с. Саксагань П'ятихатського р-ну; 1950 р., наділений 5128 га землі), «Батьківщина» (Солонянського р-ну; 1950 р., 5859 га), «Україна» (с. Попасне Новомосковського р-ну; 1951 р.), «Заповіт Леніна» (с. Юріївка Павлоградського р-ну; 1954 р., 6159 га), «Імені В.І. Леніна» (Царичанського р-ну; 1954 р., 5600 га), «Росія» (Софіївського р-ну; 1958 р., 8147 га), «Імені Котовського» (с. Котовка, Магдалинівського р-ну; 1958 р., 8300 га), «Ігулецький» (с. Лозоватка, Криворізького р-ну; 1960 р., 9344 га) [5].

Ці господарства обробляли чималі площі орної землі, будували приміщення для утримання худоби. Окрім цього вони забезпечували селян роботою, опікувались благоустроєм життя своїх працівників і, найголовніше, постачали країні хліб, овочі, фрукти, продукти тваринництва тощо.

Користь від укрупнення колгоспів була ще й у тому, що відбулось скорочення адміністративно-управлінського апарату колгоспів, а отже, збільшилася кількість робітників, безпосередньо зайнятих у колгоспному виробництві. У серпні 1950 р. по області це складало 2330 осіб [1, арк. 61].

На початку 50-х років покращилася робота МТС, які поповнилися новою технікою. Поряд з іншими, у 1950 році отримала нові сільськогосподарські машини Криничанська МТС, у їх числі – 88 механізмів для посадки кукурудзи. У 1953 р. багато МТС області поповнилися гусеничними дизельними тракторами С-80, ДТ-54, самохідними комбайнами та іншою технікою. Це перетворювало МТС на міцні технічні господарства, приміром, Славгородська МТС Синельниківського р-ну налічувала 90 тракторів, 50 зернозбиральних комбайнів тощо. Для МТС будувалися спеціально облаштовані приміщення – у середині 50-х років отримала нові корпуси Софіївська МТС.

У 1954 р. МТС республіки були укомплектовані постійними кадрами механізаторів. В нашій області підготовку кадрів здійснювали Саксаганська, Покровська та Межівська школи механізації сільського господарства. Кількість механізаторів, які у цих закладах отримали необхідні теоретичні знання і практичні навички, була досить значною: у 1950 р. тут навчалися 1116 осіб, з них 625 – на трактористів, 109 – на бригадирів тракторних бригад і 382 – на комбайнерів. У 1958 р. було відкрите міжобласне училище механізації сільського господарства у с. Попасне, тут навчалися 400 осіб [5, с. 510]. Отже, держава дбала про підвищення

рівня професійної освіти працівників села. У вересні 1953 року пленум ЦК КПРС прийняв рішення про збільшення капіталовкладень у сільське господарство. Протягом 1953 – 1957 років умови розвитку аграрного сектора значно покращились: були підвищені державні закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію, зменшені податки з колгоспів, списано їхню податкову заборгованість за попередні роки.

На жаль, у 1950-х роках, паралельно з прогресивними змінами, в аграрному секторі спостерігались і не зовсім раціональні нововведення. Державне керівництво колгоспами практикувало впровадження різних сільськогосподарських експериментів, на виконання яких витрачались державні й колгоспні кошти і сили селян. Чого варті, скажімо, хрущовська кукурудзяна утопія або та кампанія, що їй передувала – з вирощування чумизи й бавовнику.

Навесні 1950 року Компартія і радянський уряд навіть видали спеціальний указ про посилення догляду за посівами бавовнику в колгоспах і радгоспах УРСР. В господарствах Дніпропетровщини під цю культуру було відведено 3 тис. га землі. Бавовник неодноразово просапували, здійснювали культивування міжрядь та проривку сходів, підготовували мінеральними добривами. Для контролю за його зростанням були залучені провідні агрономи і фахівці у галузі бавовництва, для боротьби з шкідниками – спеціалісти-ентомологи. Дніпропетровський комбайновий завод випустив партію бавовнозбиральних комбайнів марки СХНД [4, с. 76]. Обком КП(б)У встановив систематичний контроль за виконанням агротехнічних заходів, здатних забезпечити високий урожай культури, направив у райони кращі партійні кадри... Але навіть найвправніші представники партійно-радянського активу виявилися неспроможними подолати несприятливі для зростання бавовнику природні умови. За врожаєм бавовнику область не досягла навіть задовільних результатів: 25 грудня, коли збиральна кампанія завершилася, було зібрано лише 47% від плану, просушено – 35%, здано державі – 24% [3, с. 50, 57-58, 116].

У лютому 1958 року пленум ЦК КПРС ухвалив постанову «Про подальший розвиток колгоспного ладу та реорганізації машинно-тракторних станцій». Відтепер колгоспи мали викуповувати у МТС сільгосптехніку, а МТС, реорганізовані в ремонтно-тракторні станції, – здійснювати її ремонт та постачання. У числі інших, у 1958 році була створена ремонтно-технічна станція на базі Славгородської МТС; пізніше це підприємство стало філією Синельниківського об'єднання «Сільгосптехніка».

Отже, земля і техніка сконцентрувалися в одних руках. Після закупівлі тракторів, комбайнів, вантажівок агротехнічний парк колгоспів значно збільшився; у колгоспах працювали курси трактористів. Здійснювалась механізація багатьох видів сільськогосподарських робіт; штат працівників поповнювався кваліфікованими кадрами. Вдосконалювались способи підвищення родючості ґрунту і захисту рослин. У 1958 році застосування органічних добрив, порівняно з 1950 роком, збільшилось

у 8 разів. Зростали поставки мінеральних добрив, а також хімічних препаратів для захисту рослин.

Поступово ці заходи привели до підвищення врожайності агрокультур. Приміром, у колгоспах с. Знаменівка Новомосковського у 1958 р. середня врожайність зернових району сягнула 24,7 центнера з одного гектара землі. Ще кращими були показники у 1965 р. у колгоспі «Ім. Котовського» – 29,5 центнера зерна з гектара, а загалом у хлібозбиральну кампанію того року колгоспники зібрали 89 170 центнерів. Плідно працював машинно-тракторний парк цього колгоспу, що містив 59 тракторів, 22 комбайни, 46 культиваторів, 33 сівалки. Колгоспники с. Жовтнєве Софіївського району у 1967 р. довели врожайність озимої пшениці до 25,6 центнера з гектара [5, с. 492].

Наступним кроком державного керівництва стало втілення у життя курсу на спеціалізацію сільських господарств. Не стали винятком і колгоспи нашої області. Софіївський колгосп «Ленінський шлях» почав спеціалізуватися на розведенні великої рогатої худоби, якої у 1953 р. мав 990 голів. Колгоспи «Інгулецький» та «Ім. Фрунзе» спеціалізувалися на виробництві зернових культур, але також мали добре розвинуте тваринництво [5, с. 332]. Колгосп «Ім. Котовського», крім того, що досяг значних успіхів у рільництві, доглядав чимале поголів'я тварин, яке у 1958 р. складало: 2800 голів великої рогатої худоби, 1175 голів свиней, понад 2000 овець, до 3000 птахів. Показовим є приклад Знаменівського колгоспу «Україна». Зайнявшись вирощуванням свійської птиці, господарство довело виробництво пташиного м'яса до 600 центнерів на рік; а від кожної курки-несучки одержували по 138 яєць на рік. (Для порівняння, зараз хороша курка-несучка дає за рік 250 - 300 яєць).

Наприкінці 50-х років все більша увага приділялася розбудові приміщень для тваринництва та механізації тваринницьких ферм, де впроваджувалося водопостачання, застосовувався транспорт, механізми для підготовки і роздачі кормів, для доїння корів тощо. У 60-х роках зміцнення матеріально-технічної бази колгоспів спричинило подальше поглиблення їх спеціалізації. З 1961 р. колгосп ім. Суворова (с. Личкове, Магдалинівського р-ну) спеціалізувався на відгодівлі великої рогатої худоби та виробництві яловичини. Тварин тут утримували у новозбудованих механізованих та електрифікованих тваринницьких приміщеннях, були значно збільшені площі луків та посівні площі кукурудзи. Внаслідок цих заходів у господарстві виробництво м'яса збільшилося з 27,4 центнерів (на 100 га сільськогосподарських угідь) у 1960 році до 97,4 центнера в 1965 році [5, с. 390]. Навесні 1965р. у колгоспі розпочалося будівництво великого тваринницького комплексу для відгодівлі молодяку, що також дало добрі результати. У 1966 – 1970 роках середньорічний прибуток колгоспу складав 26,9 млн. крб.

На розведенні великої рогатої худоби спеціалізувався також колгосп «Правда» (с. Попасне). У 1968 р. кількість поголів'я у колгоспі сягала 3900 голів [5, с. 510]. У 1965 р. аульський колгосп ім. Свердлова, маючи 2250 голів великої рогатої худоби

би та 5790 голів свиней, по виробництву м'яса зайняв перше місце у районі [5, с. 359].

З метою підвищення продуктивності сільського господарства налагоджувався розвиток племінного тваринництва. Новоолександрівський колгосп ім. В.І. Леніна Синельниківського р-ну в 1965 р. мав 622 голів племінної великої рогатої худоби, вирощувалося племінне поголів'я свиней та свійської птиці [5, с. 657]. Окремі господарства сконцентрувалися на вирощуванні городніх культур. Приміром, на вирощуванні ранньої картоплі високоврожайних сортів спеціалізувався підгородненський колгосп «Батьківщина». Бурхливий розвиток сільського господарства області розпочався після того, як у березні 1965 р. на Пленумі ЦК КПРС було розроблено низку заходів із економічного стимулювання аграрного сектора виробництва. Найактуальнішим було визначено зміцнення матеріально-технічної бази колгоспів і радгоспів та підвищення врожайності ланів, збільшення обсягів виробництва продукції сільського господарства, а також посилення матеріальної зацікавленості селян у колгоспній праці.

Здійснювались заходи з підвищення продуктивності земель. Постачалося багато мінеральних добрив та хімікатів для захисту рослин. Зростали площі меліорованих земель. У 1968-1969 рр. на посушливих ділянках земель колгоспу «Правда» спільними зусиллями колгоспників і держави була збудована зрошувальна система, що сприяло збільшенню врожайності агрокультур.

Висновки. Узагальнюючи показники розвитку колгоспного ладу в Дніпропетровській області, можна дійти висновку, що голод повоєнних років довів не хибність ідеї кооперування селян, а недосконалість того колгоспного ладу, який було збудовано в СРСР. Не на колгоспи, а саме на державу має бути покладена відповідальність за хижацьке використання, виснаження аграрних фондів – без продуманого плану дій, без огляду на майбутнє, а також за жорстоку експлуатацію селян і голодну смерть сотень тисяч українців.

Протягом 60-х років ХХ ст. стан сільського господарства характеризувався позитивною динамікою. Збільшувалася продуктивність земель, ефективно розвивалося тваринництво. Нарощувалась механізація процесів сільськогосподарського виробництва. Роботу аграрного сектора області налагоджували кваліфіковані агрономи і зоотехніки, які працювали у селах пліч-о-пліч з досвідченими механізаторами, трактористами, комбайнерами. Держава намагалася оптимізувати свою політику в аграрній сфері, сприяла соціальному розвитку села, яке зажило повноцінним життям, ставало все більш заможним.

Оскільки сфера аграрного виробництва внаслідок залежності від природно-кліматичних умов є досить вразливою, підпадає під значні фінансові ризики, вона потребує з боку держави раціонального підходу, зваженого ставлення, вдумливої організації і контролю, а також матеріальної і фахової допомоги.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний архів Дніпропетровської області (далі ДАДО). – Ф.19, – Оп.5, – Спр.107.
2. ДАДО. – Ф.19, – Оп.5, – Спр.182.
3. ДАДО. – Ф.19, – Оп.11, – Спр.118.
4. Дніпропетровська область: історія та сучасність (до 75-річчя створення) – Днепропетровск: АРТ-ПРЕС, 2007. – 256 с.
5. История городов и сел Украинской ССР: Днепропетровская область / Ред. кол. тома: Васильев И.В., Вагратюк П.Л., Ватченко А.Ф., Величко П.К., Карпичев В.С. – К.: Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии, 1977. – 838 с.
6. Свідчення з минувшини: Мовою документів / В.В.Іваненко. – Дніпр-вськ, 2004.
7. Сільське господарство України: Статистичний збірник. – К., 2011. – www.ukrstat.gov.ua